

- 29.
2. Вронська Т.В. В умовах війни: життя та побут населення міст України, 1943–1945 рр. / Т.В. Вронська. – К.: Ін-т історії НАН України, 1995. – 83 с.
  3. Вронська Т., Лисенко О. Тепло братерської руки: допомога діаспори українському народу в роки Другої світової війни (1941-1945 рр.) // Краєзнавство. – ТОВ “Видавництво “Телесик”, 2010. – №1. – С.42-53.
  4. Гуменна Д. Хрещатий Яр (Київ 1941-1943). Роман-хроніка. – Нью-Йорк, Об’єднання Українських Письменників «Слово», 1956. – 488 с.
  5. Захарчук І. В. Війна і слово (Мілітарна парадигма літератури соціалістичного реалізму): монографія / І.В. Захарчук. – Луцьк: ПВД «Твердиня», 2008. – 406 с.
  6. Костюк Г. На перехрестях життя та історії (До 70-річчя життя і 50-річчя літературної діяльності Докії Гуменної) // Сучасність. – 1975. – Ч. 4. – С. 50-75.
  7. Лебедівна Л. Українське обличчя війни (Повість-поема О. Турянського «По за межами болю. Картина з безодні) / Л. Лебедівна // Слово і Час. – 2004. – № 12. – С. 50-56.
  8. Пастушенко Т. На маргінезі: соціально-політичне становище репатріантів у радянському суспільстві / Т. Пастушенко // Сторінки воєнної історії України: 36. наук. статей. Вип. 12. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2009. - №12. – с.291-298.
  9. Руснак І. Яке обличчя у війни: деякі аспекти історіософії Уласа Самчука / І. Руснак // Київська старовина. – 2005. – № 1. – С. 121-127.

Олена ЮФЕРЕВА

ПОСЛАННЯ У КОНТЕКСТІ «ПОЕТИЧНОГО ЕПІСТОЛЯРІЮ» (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА РОСІЙСЬКОЇ ПОЕЗІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ.)

Стаття присвячується проблемі жанрових зсувів у ліриці, взаємодії вірша і прози в посланнях українських та російських поетів другої половини ХІХ ст. Обґрунтовується методологічна доцільність упровадження поняття «поетичний епістолярій».

Ключові слова: жанр, поезія, проза, поетичний епістолярій.

Статья посвящается проблеме жанровых смещений в лирике, взаимодействию стиха и прозы в посланиях украинских и русских поэтов второй половины ХІХ в. Обосновывается методологическая целесообразность введения понятия «поэтический эпистолярій».

Ключевые слова: жанр, поэзия, проза, поэтический эпистолярій.

The article deals with the issue of the poetry – genre shifts in the lyric, prose interaction in the verse epistle of the Ukrainian and Russian poets of the second half of ХІХ century. Methodological expediency of inputting the poetic epistolary conception is substantiated.

Key words: genre, poetry, prose, poetic epistolary.

Вступ

Наукове вивчення епістолярію останнім часом набуває високої результативності. До теоретичного аналізу долучаються різноманітні аспекти функціонування, структури, типології цього дискурсу. Однак вагомий прояв розвитку епістолярію, а саме поетичний, у багатьох працях згадується лише побіжно. Як наслідок, визначення і класифікація жанрових форм поезії, що вирізняються специфічною комунікативною функцією, характеризується відсутністю чітких критеріїв, суперечливістю і, зрештою, малоефективністю для історико-літературних досліджень. З одного боку, спостерігається набліження послання, присвяти та поетичного листа до епістолярної літератури, а з іншого, відбувається граничне відмежування від неї. Симптоматичним є визначення жанру послання «як форми епістоли» в українському літературознавчому словникові на тлі двоїстого визначення власне епістоли [10, 242; 7, 182 – 183]. По-різному пояснюється дослідниками відношення послань і присвят, послань і листа. Окреме питання становить термінологічний незбіг поняття «епістола» в українській та російській мові. Термін «епістола» у вітчизняному та російському літературознавстві витлумачується по-різному через принципово різні підходи до жанру: українські вчені розглядають його передусім як родову категорію, пов’язану з явищем листування; російськими науковцями пропонується підхід, згідно з яким «епістола» є історичним жанром, витвореним у період класицизму, але не відмежованим від інших жанрових модифікацій. Змішування цих різних підходів призводить до плутанини і відсутності ясного уявлення про ознаки «епістоли».

В українському літературознавстві домінує вивчення присвяти, особливості і відмінності від послання якої

часто не доведена. У російському ж – на тлі визнання генетичної й еволюційної спорідненості із жанром листа наближеність послання до побутового жанру кваліфікується як його розпад. Серед причин подібного висновку можна назвати, по-перше, зміну акцентів вагомої для епістолярного жанру опозиції «інтимне-публічне», яка призводить до втрачання естетичної актуальності поетичним посланням і відсування до сфери приватного спілкування літераторів [5, 18]; по-друге, активізацію синтетичних процесів між посланням та іншими видами адресованої лірики, що зумовило виникнення перехідних різновидів, які складно ідентифікувати [2, 214].

Намаганням вирішити проблеми жанрової ідентифікації таких жанрових форм зумовлюється розробка узагальнювальних категорій на кшталт «адресувальна лірика» та «вокативна лірика», які розширюють поле діалогічних форм [5; 8]. Ця тенденція є доволі показовою щодо природи самого феномену, що настійно не кориться традиційним підходам, і вимагає пошуку нових рішень. Отож, видається актуальною спроба систематизації сучасних підходів до жанрових форм поетичного епістолярію та з'ясування тих визначальних позицій, які покладені в основу наукового розуміння аналізованих жанрів. Усвідомлення ж їхньої природи дозволить чіткіше розмежувати жанрові модифікації, сприятиме системному дослідженню.

Поняття «послання» у компаративній площині

Компромісним варіантом, до того ж виваженим з точки зору історико-літературної конкретики, визначення поетично-комунікативних форм вважаємо дефініцію «послання», зважаючи на роль жанру в акумуляції модифікаційного потенціалу та розвитку синтезувальних можливостей, адже в обох літературах саме послання проявило себе як жанр, що має стійку та жанрооновлювальну основу, яка розпізнається дослідниками у різноманітних варіаціях міжжанрової взаємодії. Однак за традиційністю і звичністю визначення «послання» приховуються серйозні суперечності, теоретичні неточності.

Проблема поетики жанру послання, здається, позбавлена евристичної інтриги, особливо в окресленому хронологічними рамками цієї статті періоді. Намагання ж дослідити її у компаративній площині є також доволі ризикованим, адже саме цей жанр унаочнює присутні розбіжності напрямів жанроформування в українській та російській поезії, що ставить під сумнів відповідність критеріїв, винесених для осмислення, обом національним культурам.

У російському літературознавстві послання заласкане дослідницькою увагою. Напевно, жодний поетичний жанр не викликав такого зацікавлення і всебічного аналізу як послання, щоправда, сказане стосується етапів його бурхливого розвитку. Інтелектуальну напругу проблематизації послання постромантичного періоду значно посилює відома теза авторитетних учених, зокрема М. Гаспарова, щодо занепаду жанру, якою майже перекреслено доцільність вивчення послання у другій половині XIX ст. – період, на якому ми зосередимося, не погоджуючись із тезою про завмирання цього жанру та нівелювання меж у потужних синтетичних процесах. Звичайно, не можна абсолютно заперечити раціональність тверджень, які наголошують на невідповідності творів канону жанру, що виробився наприкінці XVIII – початку XIX ст. Проте не проясненим залишається той факт, що єдиний жанр, який за своєю природою відрізняється діалогічністю, особливою комунікативною функцією, просто розчиняється в інших жанрових формах, що ж заміщає лакуну в жанровій системі не зрозуміло. Між тим досвід аналізу цієї жанрової форми, її модифікацій в російській поезії переконає в особливому, приховано динамічному розвитку: згортанню впливових жанрових канонів (наприклад, «дружнього» послання), актуалізацію й оновлення міжжанрової взаємодії, що вже відбувалася в історії жанру (конвергенція послання і ідилії, сатири), переосмислення сталих протягом тривалого часу форм (трансформація малих жанрів поетичної гумористики).

На відміну від російського жанру, українське послання і досі залишається в тіні, незважаючи на поступове повернення науковців до поетичних жанрів класичного періоду. Друга половина XIX ст. в українській літературі відзначається стрімким формуванням і чіткою структуризацією різних модифікацій жанру, ускладненням його змістових і структурних характеристик. Проблемно-тематичне розмаїття українського послання інспірує пошук нових художніх засобів, удосконалення поетичної форми творів. Саме у посланні здійснювалася «ревізія» минулого, зокрема, літератури; через уявний діалог відбувався пошук і утвердження не так особистісного, як значущого для української культури. Про це пишеться рідко. Не можна не згадати глибокого прочитання послань Т. Шевченка, здійсненого О. Забужко: «Вірш «На вічну пам'ять Котляревському» є фактично мовно-стильовою антитезою не тільки «Енеїди», а й цілому феномену «котляревщини» з її нарочитою «зниженою» наративною маскою <...>, а звернення до Основ'яненка містить майже відкриту полеміку з адресатом (безпосередньо – з опублікованим в «Отечественных записках» Квітчиним «вірнопідданчим» нарисом «Головатий»<...>). Себто в обох випадках має рацію Ю. Шевельов, «попри всю пошану – це нищівна критика й заперечення» [6, 44 – 45]. Друга половина XIX ст. містить безпрецедентну кількість своєрідних послань-відгуків, у яких відбувається творче спілкування, прихована або явна критична оцінка. Отже, принциповість послання у становленні та осмисленні національної літератури є безперечною. Унаочнити і науково обґрунтувати процеси жанрового розвитку та місця послання у жанровій системі можливо за умов вироблення специфічного підходу.

«Поетичний епістолярій» як методологічний інструмент

Таким підходом, на наш погляд, є комплексний аналіз поетичного жанру, що полягає, по-перше, у спробі долучити до жанротворчих тенденцій послання зміни, пов'язані зі сферою приватного листування,

простежити «перетікання» його окремих елементів до художнього простору в контексті взаємодії, по-друге, з'ясувати напрямки формування жанрової парадигми, виокремити і охарактеризувати поетикальні особливості, які постали у цей час і створили умови для подальшого розвитку жанру. Звідси, виникає необхідність упровадження терміну «поетичний епістолярій» до нашого дослідження, що означає цілісну і динамічну систему взаємодіючих різновидів жанрових форм, визначальними ознаками яких є діалогізація, інтерсуб'єктивність, ускладнення суб'єктної структури твору і особливостей поетичного висловлення, націленого на «відповідь», «відгук» як у конкретному міжособистісному аспекті, так і в ширшому розумінні звернення до певної спільноти.

До розробки поняття «поетичний епістолярій» нас підштовхнула низка чинників, серед яких і тенденції витлумачення епістолярного доробку сучасними дослідниками. Так, С.І. Гіндін стосовно листів В. Брюсова зауважує: «Поетичні листи відрізняються передусім тим, що в них йдеться про об'єкти і події або видумані, або поставлені у видуману ситуацію <...> Складніше відділяються від прозових (листів – О.Ю.) ті поетичні, що присвячені певним загальним темам (наприклад л. 82 про пізнання самого себе). <...> Відчутний вододіл у цьому випадку визначається, як нам здається, композицією твору» [3, 69 – 70]. Дослідник називає ознаки, які наближають епістолярій до лірики: концентрація на власних переживаннях, стійке емоційне забарвлення, домінування монологічності. Серед формальних, зовнішніх, показників посилення поетичності дослідником виокремлюються такі: нумерація меж абзаців, що є рідкістю для епістолярію і свідчить про зміни тематичного розгортання листа, і відхід від звичних норм оповіді – послаблення часових і казуальних відношень сюжетних елементів листа, східчаста структура, замість наскрізного розвитку теми, принципи асоціативного нанизування.

Особлива взаємодія між віршем та прозою неодноразово привертала увагу російських дослідників і призвела до кристалізації поняття «поетичний лист» як специфічної форми комунікації, котрій властива креативність, художнє оформлення мовлення і структурування тексту, і часто навіть зближення із щоденниковим типом висловлювання. Нарешті, у межах наших міркувань не можна не згадати відому тезу М. Тинянова щодо жанрової динаміки, у якій чи не першу роль відіграє саме взаємодія літератури і побуту. Не вдаючись до аналізу подальшого сприйняття цього положення у науці, зауважимо думку сучасного вченого, пов'язану з попереднім спостереженням. І. Смирнов, покликаючись на М. Бахтіна, А. Степанова, Ю. Тинянова, остаточно доводить пов'язаність жанрових світів із суміжними первинними дискурсами, підкреслює використання повсякденної комунікації у словесному мистецтві, його націленість на абсорбування текстової парадигми логосфери, позаяк література позбавлена власної референційності [13, 48 – 49].

Зрозуміло, що термін «поетичний епістолярій» значно ширший за «поетичний лист». Розширення оптики дослідницького пошуку уможливує опис жанрових різновидів у їхній змінності, створює підґрунтя для осмислення відношень між приватним і поетичним листом. Передумовами формування узагальненої категорії, спрямованої на виокремлення перехідних станів розвитку жанру, є принципові підходи до епістолярію, що виробилися у вітчизняному та європейському літературознавстві. Йдеться про погляд на письменницький епістолярій як на проміжне утворення, до якого слід застосовувати критерії художності (М. Коцюбинська, В. Кузьменко, Г. Мозоха, І. Морозова), а також усвідомлення вузькості та аналітичної незадовільності категорії «лист», що змушує висувати адекватніші поняття та інструменти аналізу (Л. Стенлі).

До утворення і подальшого аналітичного розгортання поняття «поетичний епістолярій» також дотичні уявлення про мінливість меж між естетичним і позаететичним, що відбивається сучасною теорією жанру. Власне, проблематичність визначення жанру листа спричинила узаконення «епістолярного парадоксу» (Ж. Алтман), коли «вміст епістолярного значення – це взаємодія між специфічними складниками повних протилежностей» [16, 190], врахування його двоїстої природи. Дозволимо собі розгорнуто процитувати думку М. Коцюбинської стосовно перехідності листа, оскільки, по-перше, тут окреслені основні точки жанроформувальної напруги, а по-друге, знаходить посутні уточнення «ситуація» епістолярного парадоксу: «Монологічність і водночас своєрідний «віртуальний» діалог з адресатом, інформативність і разом із тим сповідальність, фактографічна визначеність, прив'язаність до певних реалій – і нічим не стримувана рефлексивність, гра уяви, тематична і жанрова свобода (елементи щоденника, художнього твору, трактату, побутового повідомлення – все існує в єдиному потоці і творить специфічну єдність)» [9, 139].

Л. Стенлі вважає «парадокс» сутнісною ознакою епістолярію Л. Стенлі, щоправда дослідниця витлумачує його в іншому ракурсі. «Реальний» зміст листа не рівнозначний написаному; листи «репрезентують» автора, однак тільки за умови відсутності; автор не «актуальна персона», а епістолярна версія, еманация; те, про що він пише, не є справжній світ як такий, а його відтворення; і момент письма сповіщається читачеві лише тоді, коли вже проміне» [17, 214]. Своєрідність інтерпретації парадоксу зумовлюється розширенням переліку бінарних структур, між якими знаходиться епістолярна форма, а також тим, що посилення значення часу, антиномії присутності – відсутності як ідентифікаційних факторів.

Думка російського філолога Н. Сапожникової нагадує про важливий аспект внутрішньої поліструктурності епістолярію, що забезпечує жанрову динамізацію, але значно ускладнює його таксономію. Класифікація листа, вирізнення окремих груп, які часто отримують самостійні визначення (письменницький лист, дружній лист, приватний лист, офіційний лист) і допомагають у витлумаченні епістолярного жанру як цілісності, спирається на розробки нових підходів до автобіографічних жанрів, а також проблеми фікційності

літератури [12]. Останнім часом спостерігаються суттєві зміни у вирішенні питань щодо розвитку літератури особистісного документа, зосібна посилення уваги до «епістолярного парадоксу». Так нівелюється непрохідна грань між «довіри вартим «життєвим свідченням» і підозрілою авторською фантазією, фікцією» [1, 143]. У процитованому твердженні іронічно загострена незадовільність тривалої у науці дискредитації вимислу, домінування достовірності, на зміну якій приходять зацікавленість у специфіці суб'єктивності автора, формах його самоделювання.

«Лист – жанр, що визначається специфічною адресацією, – може бути у віршах або у прозі, може говорити про різноманітні предмети і залишатися листом» [15, 105]. Незважаючи на певну узагальненість, думка французького культуролога підкреслює стійкість жанрової ідентичності у плинній сфері існування, варіативності формальної експлікації, навіть зміні функцій і затверджує очевидний факт розвитку поетичного спілкування як осібної форми епістолярного жанру. Але визначення точок перетину поетичної та прозової форм у межах епістолярно-приватного й епістолярно-поетичного дискурсу залишається білою плямою дослідження поетики епістолярного жанру.

Жанрові модифікації у контексті розвитку «поетичного епістолярію»

Динаміка суто поетичних форм завжди відбивала внутрішній зв'язок епістол, послань із жанром листа, відображала наочні зміщення у традиції епістолярної культури. У період другої половини ХІХ ст. фіксуються різні типи «епістолоподібних» форм в українській та російській літературі: у першій переважає стилізований лист (у тому числі фрагмент листа, цикл листів) та проміжна форма, наближена до поетичного листа; у другій – поширеною формою взаємодії є епістолярна рама, у межах якої розвивається форма віршованого оповідання. Різні (та значно багатші за російські) модифікації епістолоподібних форм утворювалися в українській поезії кінця ХІХ – початку ХХ ст. Ці форми сприяють об'єктивованості поетичної оповіді, створюють ілюзію відстороненого авторського погляду. Звичайно, епістолярна форма стає вагомим рушієм міжжанрового синтезу як, наприклад, у творах «Из письма» Хр. Алчевської, «Листування» М. Вороного, «Листи Катрусі» Б. Лепкого, «Останній лист» О. Луцького, «Галицькі листи» П. Карманського, «Уривки з листа» Лесі Українки, «Лист до Стефанії», «Лист із Бразилії» І. Франка, «Листи з війни» Г. Чуприки, «Лист» Я. Щоголіва. Особливість таких форм в українській літературі та їхня багатоплановість, на наш погляд, спричинені не тільки наслідуванням епістолярної форми, але й генезисом жанру, в основу якого покладено структуру відкритого діалогу, що походить від жанру «діалогу», поширеного в українській літературній, зокрема, бароковій, та фольклорній традиції. Опертя на діалог або монолог-оповідь відбувалося й у становленні україномовного листа. Як зазначає Ю. Шерех, епістолярій Квітки, Я. Кухаренка становить саме стилізацію оповіді «під мужичка», яка долається вже у листах Т. Шевченка, зберігаючись як елементи дружнього жарту [14, 50 – 52]. Звідси, збережені до кінця ХІХ ст. прояви драматизації послання, наприклад, у таких творах «Х.О.Д.», «Анні П.» І. Франко, «На спомин моїм бра...» Лесі Українки, «До сестри» П. Грабовського, «Є. Ф.-ій» (Травня день останній) М. Філянського.

Поетичний матеріал другої половини ХІХ ст. демонструє появу різноспрямованих тенденцій у становленні епістолярних форм. Продовжують розвиток «відкриті» поетичні листи, у яких втілюються найвагоміші погляди авторів на творчу, громадську діяльність, із загостреною публіцистичністю, суспільно-історичною проблематикою, із зверненням до широкої аудиторії, із заклічною інтонацією і спонукальною, інвективною настановою мають славу традицію як в українській, так і в російській літературі (наприклад, послання-заклики «Сим победиши» (Ответ писавшему «Братское слово», «Колокол, № 171») М. Огарьова, «Героям нашого времени» А. Григор'єва, «Поэту-гражданину» Я. Полонського, «Против течения» О. Толстого). Зважаючи на функції жанру послання в українській літературі, закономірно, що такі твори тут представлені ширше. Навіть побіжний огляд вражає сталістю розвитку цієї традиції послання завдяки соціокультурній ролі жанру: «Відповідь засланцям» Хр. Алчевської, «До українців», «До товариства», «До галичан» П. Грабовського, «До рідного народу» П. Куліша, «Україні» В. Самійленка, «Поклик до братів слов'ян», «До молоді», «До України» М. Старицького, «До товаришів» Лесі Українки, «До Перемишлян» М. Устияновича, «Посланіє на Україну» Ю. Федьковича, «До праці», «Сини України!.. згадайте минуле» М. Чернявського.

Ще одна лінія формування поетичного епістолярію – це зразки поетичного листування. Поетично-епістолярні діалоги є традиційними для російської літератури. Такі послання-бесіди трапляються вже у ХVІІІ ст. та зберігають свою привабливість для поетів наступного століття (наприклад, діалог Г. Державіна і М. Львова, О. Пушкіна і П. В'яземського, Я. Полонського і А. Майкова). Ці форми мають місце і наприкінці ХІХ ст., але з істотно послабленим жанротворчим потенціалом, позаяк процес жанрової маргіналізації торкнувся цієї модифікації найсильніше.

У віршованих посланнях-відповідях велику роль відіграють «коди» іншого послання, проявлення спільного з адресатом контексту, посилюються інтертекстуальні зв'язки творів. У посланні «Іванові Франкові» (відповідь на його Посланіє) М. Вороного, як відомо, відбувається творчий діалог поетів. Початок вірша одразу ж відсилає нас до послання-маніфесту «Лісової ідилії», узалежнюючи і тісно сплітаючи поетичні думки з «прецедентним» текстом. Поетичні відповіді спрямувалися до конкретних адресатів і були реакціями на дійсні комунікативні імпульси. Листи-відповіді відрізняються експлікацією адресата, тексти часто супроводжуються розгорнутими уточненнями назви, що конкретизують привід поетично-епістолярного відгуку, а також епіграфами, які привертають увагу до значущого аспекту діалогу. Виокремлені ознаки не є факультативними

або такими, що націлені на зовнішнє освоєння жанру листа. Це вагомі орієнтири, необхідні як для жанрової ідентифікації, так і для розуміння тексту в цілому.

Дуже часто обмін посланнями, які перетворюються на відкриті листи, «утаємничується» у приватному листуванні, переходить на інший рівень спілкування. І це вагомий доказ особливості прагматики поетичних послань. Хрестоматійним є приклад публічної полеміки І. Франка та О. Луцького, що знайшла художнє переломлення у посланні-відповіді «О. Лунатикові», продовжилось у листах, про що свідчать останні публікації епістолярного доробку О. Луцького [11]. Відкрите спілкування, заперечення критики і відстоювання власної мистецької гідності відбувається також у посланні-відповіді «Моему славетному «критикові» з «Праці» П. Карманського. Дослідниця Л. Голомб відзначає, що твір перегукується з франковим посланням, фіксує паралелі на жанровому рівні (обидва твори залучають жанр сатири), спільність логіки самовиправдання, що викликане «умовами літературного і громадського життя» [4, 85].

Нарешті до жанротворення поетичного епістолярію долучаються аспекти, які у сфері поетичних жанрів часто утікають на береги дослідницького процесу. Йдеться про метапоетичні складники як присутні ознаки поетичного епістолярію. Систематизація наукових розробок метапоезії стає першим кроком до пізнання напрямів і засобів розвитку автометаінтерпретаційних тенденцій у посланнях, поетичних листах. У річищі цих методологічних пропозицій розкриваються трудновловні моменти розвитку поетичного звернення, стають виразнішими причини (як загальнолітературні, так і особистісні) «згортання» жанру, вияскравлюється полікодовість міжособистісної та навіть міжкультурної комунікації. Відлуння ліричної рефлексії, діалогу між поетами, зміни подієвого «приводу» поетичного висловлення на художній актуалізує процес сприйняття твору або розкриття власних творчих таємниць, що притаманне російській поезії: «Каролине Карлове Павловой» (по прочтении ее поэмы «Кадриль») А. Апухтін, «А.Н. Майкову» (Ответ на стихи его «Полонский! суждено опять судьбою злостью») Я. Полонський, «В.Н. Майкову» (На сочувственный отзыв о переводе Горация), «Графу Льву Николаевичу Толстому» (При появлении романа «Война и мир») А. Фет.

Експлікація метаінтерпретаційних комплексів призводить до утворення окремого різновиду поетичного епістолярію, який ми називаємо послання-«відгук» – це поетичний твір, у якому автор звертається до іншого поета або письменника, висловлюючи своє ставлення до його творчості та власне уявлення щодо природи творчого слова. Формальним маркером таких послань є зазначення у підназві того твору, що становить привід комунікативної ситуації. Інтерпретаційна настанова в українських посланнях набуває сконцентрованої, доволі чіткої форми висловлення, в основі якої – кристалізовані світоглядні позиції поета: «М. Коцюбинському» («На камені») Хр. Алчевська, «М.П. Старицькому» (Відібравши від його в дарунок книжку творів «З давнього зшитку») В. Мови, «До Ісаї» Ю. Федьковича, «Данилові Млаці» (Прочитавши його віршик «Не можна всім догодити») (калндар «Просвіти», 1883) І. Франка.

Широке варіативне поле жанру поступово збирається, синтезується у нову форму єдності. Якості жанру, що поволі проступають і стають все виразнішими: мета- і авторефлексивність, нові форми адресації і зв'язку художньої і «прагматичної» сфер, ускладнення засобів вираження діалогізму і його внутрішньої змістовності, – відіграють ключову роль у жанрі наступного століття.

Висновки

Застосування категорії «поетичний епістолярій» у «зворотній» перспективі: від приватного до художнього, поетичного має гіпотетичний характер. Ескізно окресливши ті сфери, які проблематизуються завдяки спектру наукового пошуку, ми прагнемо довести, що обраний шлях дозволяє ближче підступитися до процесів, які за традиційних підходів є невиразними, яскравіше відобразити межовість і динамічність як ключового фактору утворення специфічної жанрової організації. Як ми зазначали, поняття «поетичний епістолярій» – категорія синтетична, ґрунтується на різних принципах теоретизування плинної форми епістолярної комунікації. Хоча, ми усвідомлюємо, що такий підхід не знімає, а саме загострює наочні суперечності теоретичної думки, «поетичний епістолярій» може стати продуктивною моделлю відображення жанротворчих тенденцій у цілісності і взаємодії модифікаційних форм, а також осмислення їхньої національної специфіки, адже залучає до дослідження широкий контекст становлення інваріантних й особистісно-унікальних проявів епістолярного дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агеева В. Епістолярна спадщина Лесі Українки : листи як фрагмент творчої біографії // Жіночий простір. Феміністичний дискурс українського модернізму / В. Агеева. – К. : Факт, 2003. – С. 141 – 157.
2. Боровская А.А. Трансформация жанровых форм адресованной лирики первой трети XX в. / А.А. Боровская // Вестник Ставропольского гос ун-та. – 2009. – № 65. – С. 214 – 221.
3. Гиндин С.И. Биография в структуре писем и эпистолярного поведения / С.И. Гиндин // Язык и личность. – М. : Наука, 1989. – С. 63 – 77.
4. Голомб Л. І. Франко і франківські традиції в поезії Петра Карманського // Із спостережень над українською поезією XIX – XX ст. / Л. Голомб. – Ужгород : Гражда, 2005. – С. 80 – 91.
5. Дмитриев Е.В. Фактор адресации в русской поэзии XVIII – начала XX вв. : автореферат дисс. на соискание уч. ст. д. филол. наук : спец. 10. 01. 01 «русская литература» / Е.В. Дмитриев. – М., 2004. – 36 с.
6. Забужко О. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу / О. Забужко. – 4-е вид. – К. : Факт, 2007. – 148

- с. – (Сер. «Висока полиція»)
7. Іванюк Б. Епістола віршована / Б. Іванюк // Лексикон загального та порівняльного літературознавства. – Чернівці : Золоті литаври, 2001. – С. 182 – 183.
  8. Клим'юк Ю. Лірика Івана Франка як система жанрів / Ю. Клим'юк. – Чернівці : Рута, 2006. – 406 с.
  9. Коцюбинська М. «Зафіксоване і нетлінне»: Роздуми про епістолярну творчість / М. Коцюбинська. – К. : Дух і літера, 2001. – 299 с.
  10. Літературознавчий словник-довідник / [Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів, В.І. Теремко]. – К. : ВЦ «Академія», 1997. – 752 с.
  11. Листи О. Луцького до Івана Франка / П. Ляшкевич // Записки Наукового товариства імені Шевченка. — Том ССХХІХ. Праці Філологічної секції. — Львів : Наукове товариство імені Шевченка у Львові, 1995. — С. 428 – 448.
  12. Сапожникова Н.В. «В письме я есмь»: жизнь и философско-антропологическая судьба эпистолярного дискурса русского 19 века / Н.В.Сапожникова. – Нижневартовск : Изд-во Нижневартовского государственного гуманитарного университета, 2006. – 303 с.
  13. Смирнов И.П. Олитературенное время. (Гипо)теория литературных жанров / И.П. Смирнов. – СПб. : Изд-во Русской христианской гуманитарной академии, 2008. – 263 с.
  14. Шерех Ю. Кулішеві листи і Куліш у листах // Третя сторожа. Література. Мистецтво. Ідеологія / Ю. Шерех. – К. : «Дніпро», 1993. – С. 48 – 97.
  15. Шеффер Ж.-М. Что такое литературный жанр? / Ж.-М. Шеффер. – М. : Едиториал УРСС, 2010. – 190 с.
  16. Altman J.G. Epistolarity: Approaches to a Form / J.G. Altman. – Columbus : Ohio State U.P., 1982. – 235 p.
  17. Stanley L. The Epistolarium : On Theorizing Letters and Correspondences / L. Stanley // Auto-Biography. – 2004. – № 12. – P. 201 – 235.

Вікторія ЯКОВЛЄВА

ПРОЦЕС САМОКОНСТРУЮВАННЯ В АВТОБІОГРАФІЧНОМУ ПИСЬМІ: О. ДОВЖЕНКО ТА І. КОШЕЛІВЕЦЬ

Стаття пропонує аналіз двох прикладів автобіографій – Олександра Довженка та Івана Кошелівця – на предмет феномену самоконструювання у процесі нарації. Робота розглядає зв'язки поміж наративним образом та соціальним контекстом, що оточує автора в окремому просторі й часі.

Ключові слова: автобіографія, життєва історія, наратив, самоконструювання, ідентичність, Олександр Довженко, Іван Кошелівець

The article analyzes two examples of autobiographical writing – by Oleksandr Dovzhenko and Ivan Koshelivets – examining the phenomenon of self-construction in the process of narration. The work looks at the possible connection between the narrators and the social reality around them in a given space and time.

Key words: autobiography, life story, narrative, self-construction, identity, Oleksandr Dovzhenko, Ivan Koshelivets

«Оригінальність полягає не в тому, щоб сказати щось таке, що ніхто до цього ще не казав, а в тому, що говорити саме те, що ви думаєте», – написав Джеймс Стефан. Виявляється, це дуже складно»*
[6, 11-13]

Вступ

Відтоді, як перший автобіограф Геракліт висловив думку, нібито світопізнання починаєтє зі знання про себе – людини розумної, що є центром і відбитком космологічного знання, було започатковано міцну віру у суб'єктивне, індивідуальне знання. [16, 4] Саме на таких засадах розвиваєтєся теорія автобіографії, яка хоч і зазнала чимало змін у своєму розвитку, стало вірити у винятковість окремого людського досвіду. Знання, щоби бути релевантним, потребує бути впорядкованим – твердить сучасна теорія автобіографії. [16] Тож, на противагу спробам верифікувати автобіографічний наратив, вагомості набуває радше порядок та форма оповіді. Акцент з того Як розказано історію переносять на те, Чому її розказано саме так. Бажання впорядкувати власний досвід, пошук когерентності й сенсу, та його репрезентація стають засадничим принципами. [16, 33] До теоретиків автобіографічного письма, на яких я спиратимуся в цій роботі, належать Шарлот Лінді, Джеймс Олні, Джон-Пол Ікин та Марк Джонсон. Всі вони обіймають насамперед антропологічну перспективу на цей жанр, якої також дотримуватимуся я.

Метою цієї статті є проаналізувати позицію чи то образ того, від чиєї особи ведеться розповідь у автобіографії, наратора, у його спробі збудувати когерентність й віднайти сенс у власній оповіді, а також пошук можливих зв'язків між ідентичністю розповідача та реальністю, яку він зображує довкола себе. Предметом